

О. О. Івашина

ОРАЛЬНА ТРАДИЦІЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

"Університет" — це ціла вітгенштейнівська форма життя, де в навчання влітаються найрізноманітніші сфери людського існування.

Викладач і студент часто перебувають у ситуації, коли можуть завдати болю чи принизити один одного. В той самий час успішність навчання в університеті залежить великою мірою від ефективності безпосередньої комунікації між ними. На думку Річарда Рорті¹ солідарність спільноти (у нашому випадку студентсько-викладацької) створюється загостренням нашої чутливості до найменших деталей того, що може завдати біль чи принизити іншого. Така загострена чутливість не дає нам можливості маргіналізувати несхожих на нас людей. І створюється вона, створюється можливість бачити іншого як "одного з нас" радше, ніж як "їх" завдяки найдокладнішому описові несхожих на нас людей і переописові того, як виглядаємо ми самі. Рорті вважає, що це завдання не для теорії, а для таких жанрів як етнографія, журналістський репортаж, комікс, документальна драма чи (і особливо) роман.

¹ Рорти Річард. Случайность, ирония и солидарность. — М., 1996. — С. 21; Rorty R. Contingency, irony and solidarity. — Cambridge University Press, 1991. — XVI.

Щодо етнографії, то це тип не сучасної "наукової етнографії", а радше щось на зразок історій, наративів різних видів, у тому числі історій, розповідей про теоретизування і замість теоретизування.

Користуючись "етнографічним" дискурсом, можна зазначити, що викладацько-студентська субкультура опирається на 2 традиції: 1) книжкова, писемна; 2) оральна, мовленнєва, усна.

З точки зору книжкової, писемної традиції, гуманітарна освіта — це читання і перечитування, коментування, насамперед, канонічних візрів даної культурної традиції. Ідеалом цієї традиції є високоосвічена людина, з умінням виходити на нуміозне через релігійну, моральну, естетичну чи інші сфери. Причому, інше тут не значить другорядне: особливістю сучасної освіченої людини є вміння виходити на нуміозне через сфери, які традиційно не пов'язувалися з ним — через, наприклад, повсякденне життя, розваги, тілесність, негативне тощо. Окрім цього, нуміозне не обов'язково пов'язане з якимись сакральними станами. Нуміозне — це радше *стратегічно пріоритетне*, відносно якоїсь конкретної ситуації чи людини, але реалізація цієї стратегії може набирати змісту чи форми нуміозного, реального, чогось довершеного, трансцендентного відносно своєї сфери чи мови опису.

Ідеал цієї традиції — людина-знавець, яка шляхом читання, перечитування та коментування книг виробила в собі інтуїцію, вміння, смак для орієнтації в надскладному культурному універсумі. Писемна традиція — це не просто запис і передача інформації, це форма існування книжної, освіченої людини, у всякому разі, його інтелектуально-духовного "Я"².

Зрозуміло, що не-профанація гуманітарної освіти немислима без повернення до пріоритетів книжкової освіченості. Для сучасного технократичного розуму, який підходить до освіти з вимогами миттєвого ефекту, часткове обґрунтування цього реставраційного процесу дає формування в межах гуманітарної освіти так званої гуманістичної терапії, університетської терапії. Для гуманітарія фігури і факти минулого є не абстрактним знанням, а емоційним досвідом; саме гуманітарій здатний осягнути, що об'єднання з культурним символом може стати як головним завданням і рушійною силою розвитку особистості, так і альтернативою та своєрідним порятунком для фрустрованого населення нашої країни³. Політики цієї країни часто замість пошуків виходу з ситуації необхідності елементарного виживання все частіше вдаються до імітації травми, її психологічного відтворення. В подібній ситуації виявляється однотипність діяльності консультанта, психотерапевта, з одного боку, і традиційного гуманітарія — з іншого. В ідеалі гуманітарій може

² Шкуратов В. А. Историческая психология. — М., 1997. — С. 220.

³ Там само. — С. 109.

стати кимось на зразок магів-очисників періоду утворення полісів в античній Греції, подібно, наприклад, до Епіменіда, який значною мірою заспокоїв травмованих після вбивства учасників змови Кілона громадян Афін за допомогою влади слова та сили переконання в поєднанні з офірами, очищеннями та спорудженням святинь. Саме гуманітарій здатен вказати травмованому населенню, що воно диктує своїм політикам психотичний стиль поведінки, необхідність тяжкого акторства психотичного типу з прийняттям на себе надзвичайної відповідальності за долю ввіреного політикові народу.

Найбільш перспективною професією в нашій країні найближчим часом, якщо ситуація стабілізується, уявляється не професія юриста чи фінансиста, таких популярних у середовищі теперішньої молоді, а професія психіатра та психоаналітика ⁴. Країні може знадобитися ціла армія таких людей. Це, якщо ситуація стабілізується, а поки що слід зазначити — вадою книжкової традиції може виступити перенесення моделей письмового знання на дописьмове чи на оральну традицію ⁵. А саме в потоці оральної традиції, на нашу думку, існують найбільш адекватні умови для формування техне гуманітарія-психотерапевта. Писемність, книжковість — досить агресивні і разом з науково-концептуальним баченням деяких культур відображають тенденцію високописемної цивілізації вибудовувати оральну традицію у відповідності з законами писемної системи, а не навпаки: "Ми — читачі книг, і, як такі, настільки освічені, що важко сприймаємо усний універсум комунікації чи думки інакше, ніж варіант літературного універсуму", — резюмує В. Онг ⁶. Звіди стає більш зрозумілою і постструктуралістська критика логоцентризму західної цивілізації, де в підході, скажімо, К. Леві-Строса закони психіки ототожені зі структурами писемного тексту.

Окрім цього, сама книжкова традиція підміняється зараз стандартами масового та прикладного знання, масовими спеціальностями духовного виробництва, відбувається своєрідна "попсовізація" освіти, формується своєрідна університетська "попса".

Інформаційна епоха вже вплинула на процес навчання надлишком інформаційного забезпечення, який виражається і в надлишку запропонованих для студентів курсів, і у вимозі надто великого числа кредитів для отримання бакалаврського чи магістерського дипломів. Перенавантаженість навчального процесу призводить до того, що у студентів не вистачає часу для осмислення, усвідомлення, рефлексії над запропонованим матеріалом. Такі саморефлексивні засоби між курсами особливо необхідні і повинні реалізовуватись як у налагодженні власного годосу самоосвіти, так і в безпосеред-

⁴ Рыклин Михаил. Искусство как препятствие. — М., 1997. — С. 201.

⁵ Шкуратов В. А. Вказ. праця. — С. 210—211.

⁶ Ong W. S. Orality and Literacy. The Technologizing of the World. — London: N. Y., 1982. — P. 2.

ніх формах живої комунікації між студентами та викладачами в дусі "універсітас магістрорум ет сколарум", корпорації двох станів.

Такі освітні стратегії, по суті, намагаються перетворити студента в маріонетку факультетського навчального процесу. Услід за Бодрійяром, ми можемо сказати про нього: тепер і він є тільки чистим екраном, центром перемикання для всіх мереж впливу⁷.

Звідси стратегією викладача повинен бути своєрідний "помагаючий", орієнтуючий стиль щодо студента. Студента не навчають, не освічують, не ліплять, не формують, не виховують, а допомагають само-створити себе, освічену особистість, котра може створити свій власний стиль життя, форму життя, допомагають створити свою самотехніку в розумінні М. Фуко. Тому викладач може допомогти студентові насамперед у виробленні ним своєї інтуїції, фронесісу, смаку та гуманітарної ерудиції, що неможливо без розвитку пам'яті, без мистецтва пам'яті, де важливо бачити саме специфіку іншого, чужого в усіх можливих формах існування. Ці компоненти гуманітарного стилю чи риси особистості виробляються саме через опанування книжковою, писемною та оральною традиціями. В західних освітніх системах можна часто спостерігати диктат "графічного розуму", що втілюється у перевазі письмових завдань для студентів, що часто призводить, з одного боку, до суто "компілятивних" стилів писемної роботи, а з іншого — до втрати чи до невироблення техне живої безпосередньої комунікації.

Звідси виникає потреба акцентувати необхідність легітимізації оральної традиції в університеті. Адже однією з основ, на яких тримається гуманітарна освіта, є оральна традиція живої безпосередньої комунікації між викладачами та студентами. Нехтування цією традицією, неувага до неї призводять до значного падіння гатунку гуманітарної освіти. Генеалогія сучасної оральної університетської традиції в її кращих взірцях досить багата і навіть вражаюча. Сюди можна додати і традиції безпосередньої комунікації архаїчних культур і європейські риторично-ораторські традиції, практики софістів та сократівську маєвтику, різноманітні наративні традиції *artes sermocinales*, мовленнєві мистецтва — *trivium* вільних мистецтв. Сюди ж можна причислити і традиції діалогу різноманітних релігійних практик, наприклад, традицію дзенівської розмови між майстром та учнем. Певні філософські напрями та школи розвивають оральну традицію в університеті — це і психоаналіз, і семінари Вітгенштейна та Лакана, й лінія Бахтіна, практика філософствування вголос Мераба Мамардашвілі та ін.

Різні мистецькі жанри та сфери також є вагомою частиною розглядуваної сфери: це, в першу чергу, різноманітні види теат-

⁷ Baudrillard J. The Ecstasy of Communication // Postmodern Culture.— L., 1996.— і.— P. 133.

рального перформансу та хепенінгу. Вміло проведена лекція чи семінар не відрізняються од незугарної просто за стилем чи манерою, такою собі іншою декоративністю чи орнаментальністю. Для продуктивного навчального процесу оральна традиція, можливо, ще вагоміша, ніж книжково-писемна. Саме в умовах живої безпосередньої комунікації створюються можливості, як сказали б раніше, вироблення істини. Саме досвідчений викладач, знавець свого мовленнєвого жанру здатен постійно створювати ситуації, де прозоре виявляється непрозорим і навпаки. І це не софістичні кунштюки, це вміння демонструвати гладкі наукові дискурси як дискурси проблематичні, парадоксальні. Саме *tutor* викладацької традиції спроможний миттєво реагувати на специфіку рецепції кожного студента; здатен поставити питання і змусити слухачів зрозуміти себе за допомогою риторичного *техне* саморефлексії. Саме у своєрідних лекційних чи семінарських "психодрамах" студент набуває та отримує досвід фронесісу.

Тому лектор — це передусім віртуоз по володінню зіткненням різноманітних сфер (інших) гуманітарного знання, насамперед, компонентів реального, риторичного та особистісного. На жаль, в сучасній, освітній традиції нехтування оральною компонентою привело до нудних лекцій та безликих семінарів. В університеті фактично немає оцінки викладачів за ґатунком їхнього мовленнєвого мистецтва. У крайньому разі це зовсім не відображається на їхньому формальному академічному статусі. В той самий час конструювання свого мовленнєвого викладацького *техне* вимагає не менше зусиль та майстерності, аніж написання кандидатської чи докторської дисертацій. І в цьому, звичайно, можна вбачати перекис в сторону писемної традиції в університеті.